

Sprawozdanie

Komisji szkolnej o wniosku posła Romańczuka i o wnioskach pp. Małeckiego i Czerkawskiego w sprawie języka wykładowego w szkołach ludowych i średnich.

Wysoki Sejmie!

Na sesji roku 1884. wniósł poseł Romańczuk projekt do częściowych zmian ustawy z dnia 22. Czerwca 1867. w sprawie języka wykładowego w szkołach ludowych i średnich naszego kraju. Artykuł II. i alinea 6. Artykułu V. tej ustawy miały według wniesionego projektu opiewać jak następuje:

Art. II. Jeżeli szkoła ludowa pobiera subwencję z funduszków publicznych, to prawo decydowania, który z języków, polski czy ruski, ma być wykładowym, wykonuje gmina wspólnie ze szkolną władzą krajową w ten sposób, iż orzeczenia gminy ulegają zatwierdzeniu szkolnej władzy krajowej.

Jeżeli w jakiej miejscowości z mieszaną ludnością polską i ruską, gdzie druga narodowość stanowi co najmniej czwartą część całej ludności, a w miejscowościach z ludnością nad 12 tysięcy, co najmniej trzy tysiące dusz, jest więcej szkół ludowych dla dzieci jednej płci, to przy najmniej w jednej szkole, a jeśli jest tylko jedna szkoła z równoległymi klasami, to w równoległych klasach językiem wykładowym ma być język drugiej narodowości. W której i w jakiej szkole ma być wykładowy język drugiej narodowości, decyduje stosownie do liczby dusz obydwu narodowości, i do miejscowych potrzeb, krajowa władza szkolna w porozumieniu z Radą gminną, względnie z tym, kto szkołę utrzymuje.

Art. Vb), W równoległych klasach wszystkich szkół średnich, na żądanie rodziców co najmniej 25-ciu uczniów, ma krajowa władza szkolna bezzwłocznie zarządzić zaprowadzenie drugiego języka krajowego jako wykładowego. Przy postępowaniu uczniów do wyższych klas, równoległa klasa z drugim językiem wykładowym będzie postępować razem z uczniami, przynajmniej tak długo, dokąd liczba uczniów nie zejdzie poniżej dwudziestu.

Wniosek ten został przekazany komisji szkolnej, a później na wniosek tejże, Wydziałowi krajowemu, do dokładnego zbadania, z poleceniem, aby Wydział krajowy wnioski dotyczące się tej sprawy przedłożył Sejmowi w czasie najbliższej sesji. Wydział krajowy, czyniąc zadość temu wezwaniu, przedłożył Sejmowi dnia 17. Listopada 1885. sprawozdanie obszernie, w którym uznał, że nie zachodzi potrzeba zaprowadzenia zmiany w dotychczasowych ustawach krajowych, a postawił natomiast wniosek dążący do tego, aby się Sejm oświadczył za zaprowadzeniem drugiego gimna-

zyum w Przemyślu z językiem wykładowym ruskim. I ten wniosek został zwykłym porządkiem obrad przekazany komisji szkolnej, w jesieni przeszłego roku.

Komisja szkolna rozpoczynawszy na nowo swoje prace nad wnioskiem posła Romańczuka, postanowiła się równocześnie także zastanowić nad myślą, którą p. Wojciech Dzieduszycki w Sejmie w przeszłym roku podniósł, żądając zaprowadzenia obowiązkowej nauki języka ruskiego w szkołach średnich o języku wykładowym polskim i na odwrót. Komisja postawiła wreszcie przez usta swojego sprawozdawcy p. Zolla dnia 16. Grudnia 1885. roku wnioski, których celem było uchwalenie trzech rezolucji sejmowych.

I. Wzywa się c. k. Rząd, aby w gminach miejskich, w których, nie licząc osobnych szkół żeńskich, jest dwie lub więcej szkół ludowych publicznych, a w których najmniej 3.000 ludności używa języka ruskiego, względnie polskiego, jako towarzyskiego, niebędącego jednak językiem wykładowym w owych szkołach ludowych, przeprowadził urządzenie szkoły ludowej z tymże językiem wykładowym, jeżeli tylko z dochodzenia przedsięwziętego w myśl artykułu 4., 10. i 11. ustawy krajowej z dnia 2. Maja 1873. (Dz. u. kr. l. 250) okaże się, że w gminach tych przebywa dostateczna ilość rodziców, pragnących dzieci swe posyłać do takiej szkoły.

II. Wzywa się c. k. Rząd, aby we wschodniej części naszego kraju założył nowe gimnazjum, w któremby w myśl art. VII. ustawy krajowej z dnia 22. Czerwca 1867. zaprowadzonym mógł być język wykładowy ruski.

III. Wzywa się c. k. Rząd, aby w myśl artykułu V. lit. c. ustawy krajowej z dnia 22. Czerwca 1867. w szkołach średnich naukę języka polskiego i ruskiego zaprowadził o tyle jako obowiązującą, iżby tylko na wyraźne żądanie rodziców uwalniano uczniów w szkołach średnich z językiem wykładowym polskim od nauki języka ruskiego, a w szkołach średnich z wykładowym językiem ruskim, od nauki języka polskiego.

Te wnioski komisji szkolnej stały się przedmiotem obrad sejmowych na posiedzeniach 2. i 4. Stycznia roku 1886. W czasie debaty oświadczył Rząd przez usta swojego komisarza Dra Rittnera, że lubo dołożył gotów wszelkich starań, aby się stało zadość żądaniom zawartym w pierwszej rezolucji wniesionej przez komisję, nie wie, o ile przeprowadzenie tam wypowiedzianej zasady da się pogodzić z istniejącymi ustawami. Co do trzeciej rezolucji, oświadczył Rząd wręcz, że ją mniema być przeciwną wyraźnemu brzmieniu obowiązujących ustaw.

Oświadczenie to Rządu zmieniło zupełnie położenie, skoro skuteczność rezolucji proponowanych stała się wątpliwą. Sejm tedy przekazał całą sprawę napowrót komisji szkolnej, wraz z wnioskami uczynionymi w czasie debaty, przez pp. Małeckiego i Czerkawskiego.

Wniosek p. Małeckiego brzmi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić :

Ustęp b. i c. artykułu V., tudzież artykuł VII. ustawy krajowej o języku wykładowym etc. z roku 1867. zostają uchylone w stylizacji dotychczasowej.

Natomiast mają powyższe ustępy brzmieć tak :

Art. V b). O czasowej możności i potrzebie zaprowadzenia obok wykładów w języku polskim, także wykładów ruskich w poszczególnych przedmiotach nauki. a to bądź w osobnych oddziałach, bądź wspólnie w jednym i tym samym oddziale, orzeka w każdym danym przypadku c. k. Rada szkolna krajowa na żądanie rodziców przynajmniej 25 uczniów.

c) W klasach o języku wykładowym ruskim, nauka języka polskiego, w szkołach średnich z językiem wykładowym polskim, nauka języka ruskiego, w klasach z wykładem utrakwistycznym, nauka obu języków krajowych jest przedmiotem obowiązkowym.

Art. VII. O zmianach co do języka wykładowego w szkołach średnich z funduszu publicznego utrzymywanych w ogóle, a w szczególności mających na celu stopniowe rozszerzanie wykładów w języku ruskim, a to przez wyłączenie, lub też w pewnych tylko przedmiotach zaprowa-

dzenie go stale, bądź w poszczególnych klasach głównych lub równoległych, bądź z czasem w całych gimnazyach lub szkołach realnych, stanowić będzie na przyszłość Sejm po wysłuchaniu Rad powiatowych.

Wniosek p. Czerkawskiego brzmi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić poniżej umieszczony projekt ustawy:

Ustawa

z dnia zmieniająca niektóre postanowienia ustawy krajowej z dnia 22. Czerwca 1867. r. (Dz. ust. kraj. z r. 1867. Cz. V.) o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich Królestwa Galicyi i Lodomeryi i Wielkiego Księstwa Krakowskiego.

Zgodnie z uchwałą Sejmu Mojego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, postanawiam co następuje:

§. 1.

W ustawie krajowej z dnia 22. Czerwca 1867. r. (Dz. ust. kraj. z r. 1867. Cz. V.) o języku wykładowym i t. d. umieszczone ma być po Artykule II. jako nowe postanowienie następujące:

Art. IIa).

Jeżeli w jakiej miejscowości o mieszanej ludności, używającej w części polskiego, w części ruskiego języka jako towarzyskiego, ludność, której język nie jest wykładowym językiem w żadnej z miejscowych szkół ludowych, stanowi co najmniej czwartą część ogółu jej mieszkańców, w miejscowościach zaś z ludnością wyżej 12-stu tysięcy dusz sięga do 3.000 dusz, znajduje się tam dwie lub więcej publicznych szkół ludowych dla dzieci jednej płci, to przynajmniej w jednej szkole, a w razie, jeżeli istniejąca jedna szkoła posiada klasy o współrzędnych oddziałach, to w nowoutworzonych tego rodzaju oddziałach językiem wykładowym winien być język tej drugiej części ludności, o ile z dochodzenia, w myśl art. 4., 10. i 11. ustawy krajowej z d. 2. Maja 1873. (Dz. ust. kraj. l. 250) o zakładaniu szkół ludowych, przedsięwziętego i w skutku zapisów do szkoły się okaże, że w tej gminie przebywa dostateczna ilość rodziców, którzy pragną swe dzieci, w wieku do szkoły obowiązanyym będące, posyłać do takiej szkoły lub takich oddziałów.

§. 2.

Art. V. lit. b) i lit. a) powołanej w §. 1. ustawy krajowej i t. d. przestaje obowiązywać w dotychczasowej osnowie i ma odtąd opiewać jak następuje:

Art. Vb).

W klasach wszystkich szkół średnich, co z powodu przepelnienia wymagać będą rozdzielania na współrzędne oddziały, mają

być osobne oddziały (klasy równoległe czyli paralelne), urządzone na podstawie drugiego języka krajowego (polskiego lub ruskiego) jako wykładowego, skoro rodzice conajmniej 25 uczniów przeznaczonej do rozdziału klasy tego zażądata i swoich synów do powstającego na tej podstawie oddziału zapiszą. Postępując do klas wyższych, ci uczniowie mają znaleźć sposobność pobierać w zakładzie naukę w podobnych oddziałach w tym samym języku wykładowym, dopóki liczba uczeszczających do ich oddziału nie zejdzie poniżej 20, lub w ogóle nie ustanie potrzeba utrzymywania współrzędnego odpowiedniej klasy oddziału.

c) W szkołach średnich z językiem wykładowym ruskim, nauka języka polskiego, a w szkołach średnich lub ich oddziałach z językiem wykładowym polskim, nauka języka ruskiego, jest względnym obowiązkiem w tem znaczeniu, iż na wyraźne żądanie rodziców uwolnić należy każdego ucznia od pobierania nauki drugiego języka krajowego, nie będącego dla niego językiem wykładowym.

Po oświadczeniach komisarza rządowego, wypowiedzianych w pełnej Izbie w czasie debaty nad wnioskami p. Romańczuka, wydało się większości komisji, że wytrwanie na drodze uchwalania rezolucji nie było właściwem i że należy się przychylić do zdań bronionych już pierwej przez znaczną mniejszość komisji. Skoro komisji chodzi o to, aby stało się zadość słusznej potrzebie zaprowadzenia wykładu w drugim języku krajowym po szkołach ludowych w miejscowościach, w których znaczna mniejszość ludności używa języka nie będącego dotąd językiem wykładowym w szkołach ludowych w tej gminie istniejących, i skoro można było ze słów komisarza rządowego wnioskować, że Rząd nie mógłby bez poprzedniej zmiany ustawy spełnić żądań, któreby Sejm w tej mierze w formie rezolucji wyraził: mniemała większość komisji, iż należy się przystąpić do zmiany obowiązujących ustaw, zmierzającej do tego samego celu, którego osiągnięcie było także zamiarem komisji wtedy, kiedy stawiała w Izbie wnioski do rezolucji.

Względy formalnej i jurydycznej natury, które pierwej skłoniły były większość komisji do tego, aby obrała raczej drogę rezolucji, jak drogę ustawy, sprawiły i teraz to, że komisja nie może doradzać Sejmowi jakiegokolwiek zmiany obowiązującego Art. II. ustawy krajowej o języku wykładowym i t. d. I owszem komisja cała zgadza się z tem, że należy się ten artykuł, podobnie jak artykuł III. tej ustawy, pozostawić nietkniętym. Chcąc jednak zapewnić odpowiednie uwzględnienie w szkołach ludowych języka mniejszości mieszkańców pojedynczych gmin, a to zgodnie z duchem tak ustaw krajowych jako też ustaw obowiązujących w państwie, wnosi komisja uchwalenie nowego artykułu IIa), mającego się stać częścią składową ustawy wyzwymienionej.

Komisja nie może się przychylić do zdania, jakoby samo istnienie znacznej mniejszości dzieci używających drugiego języka krajowego, polskiego albo ruskiego, miała już stanowić o konieczności zaprowadzenia wykładów także w tym drugim języku krajowym w szkołach ludowych gminy, która się nie oświadczyła już sama, na mocy obowiązujących praw, za wprowadzeniem tego języka jako wykładowego w szkołach ludowych. Taka potrzeba zachodzi istotnie wtedy tylko, jeżeli się znajdzie dostateczna ilość rodziców, którzyby nietylko zażądali wprowadzenia wykładów w języku mniejszości, ale którzyby także w istocie odpowiednią ilość dzieci mogli i chcieli posyłać do szkoły ludowej, której językiem wykładowym byłby język polski albo ruski, używany w życiu towarzyskiem przez mniejszość mieszkańców gminy. Dla tego to komisja, przychylając się zresztą do pierwotnej myśli posła Romańczuka, wnosi zgodnie z nim, aby drugi język krajowy, polski albo ruski, został zaprowadzonym jako język wykładowy w drugiej szkole tejże plei, albo w klasach paralelnych już istniejących, albo na mocy praw powstać mających, w szkole jednej istniejącej

w gminie, tam wszędzie, gdzie mniejszość używająca tego języka wynosi przynajmniej czwartą część ludności gminy, albo gdzie przewyższa liczbę 3.000 dusz, w gminach mających więcej jak 12.000 dusz; ale równocześnie domaga się i tego dodatkowego warunku, aby wola rodziców domagających się wykładów w drugim języku krajowym została stwierdzoną w sposób niedopuszczający wątpliwości, czy ciężar utrzymywania szkoły ludowej o języku wykładowym mniejszości, nie zostanie nałożony na gminę, a względnie na fundusze szkolne okregowe i krajowe, bez rzeczywistej potrzeby, i czy w ten sposób założona szkoła nie będzie pozbawioną odpowiedniej frekwencji uczniów?

Komisya podobnież nie zmieniła swojego przekonania co do tego, iż konieczna dać językowi ruskiemu jako wykładowemu szersze pole w szkołach średnich. W obec tego jednak, że oprócz p. Romańczuka, jeszcze pp. Czerkawski i Małecki wnieśli na Sejm wnioski, mające na celu zasadnicze i prawodawcze rozszerzenie zakresu języka ruskiego jako wykładowego w szkołach średnich, odstąpiła komisya od zamiaru zaprojektowania jednego tylko gimnazjum ruskiego, któreby miano założyć w nieoznaczonej dotąd miejscowości we Wschodniej Galicyi. Wniosek tak dorywczego załatwienia sprawy jest dziś już mniej właściwym, a to głównie w obec wniosku postawionego przez p. Małeckiego, który niezawodnie trafił na bardzo sympatyczne przyjęcie w szerokich kołach poselskich. Niepodobna wprowadzić w obec istniejących ustaw państwa zaprowadzić we wszystkich szkołach średnich kraju naszego obowiązującej bezwzględnie nauki drugiego języka krajowego polskiego albo ruskiego. Warto się jednak głęboko zastanowić nad tem, jaką drogę należy się obrać przy rozszerzaniu zakresu języka ruskiego jako wykładowego w szkołach średnich kraju naszego? Czy się należy zakładać w myśl wniosków pp. Romańczuka i Czerkawskiego osobne klasy paralelne, albo nawet w myśl wniosków Wydziału krajowego osobne gimnazya z językiem wykładowym ruskim, tym kształtem, żeby się młodzież później osobno kształciła, żeby sobie odrębnie wyobrażenia o świecie i o obowiązkach swoich wyrabiała, i aby się wreszcie sobie nawzajem obca stawała? Czy też nielepiejby było, jak tego chce p. Małecki, aby zaprowadzano powoli po szkołach średnich na Rusi gimnazya z wykładami mieszanymi polskimi i ruskimi, w którychby ruski język otrzymał szersze uprawnienie w szkolnictwie naszym, a w którychby się wspólnie wychowywała młodzież, używająca w domu obydwu języków jako macierzystych, wyrastając tym sposobem na zgodnych obywateli jednego kraju, znających dobrze wzajemną literaturę, wzajemne wyobrażenia i wzajemne tradycje?

Nie tajno jednak komisyi, że przeprowadzenie tak daleko idących zmian w programie szkół średnich, jak te, które p. Małecki proponuje, wymaga głębokich studyów. Z tej przyczyny nie wnosi jeszcze komisya szkolna zasadniczego i prawodawczego załatwienia sprawy szkół średnich, a poprzestaje na wniosku, aby myśl podaną przez p. Małeckiego przekazano Wydziałowi krajowemu do zbadania, z poleceniem, aby już na przyszłej sesyi poczynił Sejmowi w tej mierze pozytywne wnioski.

Niechcąc jednak, aby istotne potrzeby uczniów używających towarzyskiego języka ruskiego ucierpiały na tej zwłoce, wnosi komisya, aby Sejm, czyniąc użytek z prawa przysługującego mu na mocy art. VII. ustawy kr. o języku wykładowym, teraz już uchwalił, że język ruski ma być językiem wykładowym we współrzędnych klasach gimnazjum niższego w Przemyślu, przez co się bynajmniej nie przesądza przyszłemu prawodawczemu i zasadniczemu rozstrzygnięciu całej sprawy.

W obec niezbędnej potrzeby jaka zachodzi, aby wszyscy wykształceni mieszkańcy kraju znali dokładnie obydwaj języki i obie literatury polskie i ruskie, ob staje jednak komisya przy swoim wniosku, aby przynajmniej względny obowiązek nauki drugiego języka krajowego w szkołach średnich był odtąd w ten sposób zaprowadzony, iżby ta nauka wchodziła w zakres planu przepisanego, aby się odbywała w godzinach szkolnych, aby jej przebieg wpływał na klasyfikację uczniów i aby tylko te dzieci od tej nauki uwalniano, których rodzice by się tego wyraźnie doma-

gali. Takie postanowienie nie byłoby sprzeczne z obowiązującymi ustawami Państwa, a niezawodnie poprawiłoby dzisiejszy, wielce w tej mierze niezadawalniający stan rzeczy.

Komisya chciała tę także sprawę załatwić za pomocą rezolucyi sejmowej. Po oświadczeniu Wysokiego Rządu uczynionem w tej mierze, uznaje komisya, że ta droga nie prowadziłaby do celu i z tego powodu wnosi obecnie nie już rezolucyę, ale projekt do ustawy.

Wreszcie, znając formalne trudności, z jakimi nieraz spotykają się uchwalone przez Sejm ustawy, a pragnąc jak najrychlejszego urzeczywistnienia swoich zamiarów, proponuje komisya nie jedną, ale dwie nowele osobne do ustawy o języku wykładowym, a to zważywszy, że tym sposobem niedójdzie do skutku jednej noweli, nie stawało by na zawadzie spełnieniu zamiarów Sejmu zawartych w drugiej.

Zgodnie z wyżej wymienionemi zapatrywaniami stawia komisya następujące wnioski:

Wysoki Sejm raczy uchwalić :

I.

Ustawa

z dnia zmieniająca niektóre postanowienia ustawy krajowej z dnia 22. Czerwca 1867. (Dz. ust. kr. z r. 1867. Cz. V. l. 13) o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem

Zgodnie z uchwałą Sejmu Mojego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem, postanawiam co następuje:

§. 1.

W ustawie krajowej z dnia 22. Czerwca 1867. r. (Dz. ust. k. z r. 1867. Cz. V. l. 13.) o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem ma być umieszczone, jako nowe, po Artykule II., postanowienie następujące:

Art. II. a.

Jeżeli w jakiej miejscowości o mieszanej ludności, używającej w części polskiego a w części ruskiego języka jako towarzyskiego, ludność, której język nie jest wykładowym językiem w żadnej z miejscowych szkół ludowych, stanowi conajmniej czwartą część ogółu jej mieszkańców, w miejscowościach zaś z ludnością wyżej 12.000 dusz; sięga do 3.000 dusz, a znajduje się tam dwie lub więcej szkół ludowych dla dzieci jednej płci, to przynajmniej w jednej szkole, a w razie jeżeli istniejąca jedna tylko szkoła posiada klasy o współrzędnych oddziałach, to w nowoutworzonych tego rodzaju oddziałach językiem wykładowym winien być język tej drugiej części ludności, o ile z dochodzenia w myśl art. 4., 10. i 11. ustawy krajowej z dnia 2. Maja 1873. (Dz. u. k. L. 250) o zakładaniu szkół ludowych przedsięwziętego, i w skutku zapisów do szkoły (art. 1. wyżej przytoczonej ustawy) się okaże, że w tej gminie przebywa dostateczna ilość rodziców, którzy pragną swe dzieci w wieku obowiązany do szkoły będące posyłać do takiej szkoły lub takich oddziałów.

§. 2.

Poruczam wykonanie niniejszej ustawy Mojemu Ministrowi oświecenia.

II.

Ustawa

z dnia zmieniająca postanowienia Art. V. alinei *c)* ustawy krajowej z dnia 22. Czerwca 1867. r. (Dz. ust. k. z r. 1867. Cz. V. 1. 13.) o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Zgodnie z uchwałą Sejmu Mojego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem postanawiam co następuje:

§. 1.

Art. V. lit. *c)* ustawy krajowej z dnia 22. Czerwca 1867. r. (Dz. ust. k. z r. 1867. Cz. V.) o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem przestaje obowiązywać, i ma odtąd opiewać jak następuje:

Art. V. *c)*. W szkołach średnich lub ich oddziałach z językiem wykładowym ruskim, nauka języka polskiego, a w szkołach średnich lub ich oddziałach z językiem wykładowym polskim, nauka języka ruskiego, jest względnym obowiązkiem, w tem znaczeniu, iż na wyraźne żądanie rodziców uwolnić należy każdego ucznia od pobierania nauki drugiego języka krajowego nie będącego dla niego językiem wykładowym.

§. 2.

Poruczam wykonanie niniejszej ustawy Mojemu Ministrowi oświecenia.

III.

„Wzywa się Wysoki Rząd, aby zaprowadził wykłady w języku ruskim w oddziałach równoległych czterech pierwszych klas gimnazjum w Przemyślu.“

IV.

„Poleca się Wydziałowi krajowemu, aby rozważył w porozumieniu z Radą szkolną krajową, o ileby można w myśl wniosku podanego przez posła Małeckiego na dniu 2. Stycznia 1886. stopniowo zaprowadzać w niektórych szkołach średnich wschodniej części kraju naszego wykłady niektórych przedmiotów wyłącznie w języku ruskim, dla wszystkich uczniów zarówno obowiązujące, i aby poczynił Sejmowi odpowiednie w tej mierze wnioski“.

W tej samej sprawie zgłoszono w komisji dwa wnioski mniejszości, które do niniejszego sprawozdania dołączono.

Niniejszem sprawozdaniem załatwiono petycye Rusinów miasta Kałusza pod l. 684 S. 541 p. i Rusinów miasta Stryja pod l. 683 S. 540 p.

Przewodniczący:
Dr. Majer.

Sprawozdawca:
Wojciech Drieduszycki

